

PŘEKLADY ČESKÉ LITERATURY V MEXIKU: PŘÍBĚHY GENEZE PŘEKladU Z POHLEDU PŘEKladATELŮ

KAROLÍNA STRNADOVÁ

ABSTRACT

Translations of Czech literature in Mexico: stories of genesis of translation from the translators' perspective

This paper presents the particularities of translations of Czech literature into Spanish published in Mexico and focuses on the role of the translator in the translation-publishing process and on the genesis of a translation. The first aim is to discuss the particularities of literary translation from Czech into Spanish in relation to the book market in Spanish-speaking countries and to draw attention to the role of Spain and the different contexts of translation production outside this country. The second objective of this paper is to give voice to the five interviewed translators and, with the help of the obtained material and their statements, to interpret the relevant particularities of translation-publishing process on the axis author – original – translator – publisher – translation – reader. The main part of the paper consists of individual testimonies of contemporary translators whose Spanish translations of one or more Czech literary titles were published in Mexico. The testimonies, obtained by the method of interview, brought a new insight into the topic of Mexican translations of Czech literature and valuable information on the circumstances of a particular translation work's genesis. The source of the presented results and the quoted translators' statements is the research by Strnadová (2021) presented in the rigorosum thesis *Translations of Czech Literature in Mexico, taking into account the Czech translations of Mexican literature*.

Key words: translation of Czech literature into Spanish, Mexico, translator, translation-publishing process, interview

Úvodní poznámka

Cílem příspěvku je představit vybrané výstupy výzkumu provedeného pro potřeby rigorózní práce *Překlady české literatury v Mexiku s přihlédnutím k českým překladům mexické literatury* obhájené v dubnu 2021 na Ústavu translatologie FF UK. Naším záměrem je diskutovat specifické okolnosti vzniku překladů české literatury do španělštiny vydaných v Mexiku, představit korpus překladů českých děl vydaných původně v Mexiku

(dále jako „mexické překlady“) a porovnat výpovědi soudobých překladatelů, získané metodou rozhovoru, reflektující kontext geneze vybraných mexických překladů.

Na vzniku literárního překladu (od výběru výchozího textu přes samotný proces překladu, jeho korekturu a revizi, přípravu obálky, sazbu, tisk až po konečné vydání knihy) se podílí několik aktérů, jejichž aktivní role v překladatelsko-nakladatelském procesu pro čtenáře nemusí být zřejmá. Domníváme se, že jako čtenáři literatury uvažujeme i o překladu především jako o díle původního autora a zapomínáme, že přestože obálka knihy uvádí jméno autora originálu, „každé slovo, které v přeložené knize čteme, objevil ve slovech autora právě překladatel“ (Rubáš 2012: 9).

Překladatel má v překladatelském procesu specifické postavení; chápeme jej jako zprostředkovatele literárního díla a tvůrce jedinečného překladového textu, jenž prostřednictvím jazykového převodu přenáší dílo z kultury autora originálu do kultury cílového čtenáře. Překladatel je ale také velmi často hlavním iniciátorem i manažerem vlastního projektu. Překlad vzniká vždy ve vztahu k okolnímu světu a prostředí a lze jej chápat jako společenskou interakci, ve které překladatel zastává úlohu jakéhosi historického a sociálního agenta (Levý 2012), jehož práci je nutno studovat jako součást komunikačního procesu v daném kontextu.

Požadavek studia kulturně-společenských předpokladů překladatelské činnosti a důraz na sociologii překladu, včetně role překladatele, najdeme už v Popovičově (1975) pojetí studia dějin překladu, tzv. praxeologii překladu. V souvislosti s pozdějším sociologickým obratem v translatoologii vzrostl počet prací, které staví do popředí překladatele. Přesto se domníváme, že práce překladatele jakožto interpreta literárního díla a tvůrce jedinečného uměleckého textu není v dnešní době dostatečně docenována. Příkladem může být pouhý fakt, že jméno překladatele bývá na obálce překladu zřídka uvedeno, přestože Mezinárodní federace překladatelů (FIT) téměř před padesáti lety vydala směrnici a naléhavou žádost, aby se jméno překladatele uvádělo na titulní straně překladu (Emmerová in Rubáš 2012: 67).

Tento historiografický příspěvek zpracovává v souladu s Popovičovým přístupem téma mexických překladů české literatury s dvojím záměrem: 1) upozornit na význam okolností a role překladatele a dalších aktérů podílejících se na vzniku překladového díla a 2) nechat promluvit soudobé překladatele starší i mladší generace, již přináší nový vhled do tématu mexických překladů české literatury a cenné informace o kontextu vzniku konkrétního překladového díla.

1. Specifika překladu české literatury do španělštiny a překlad pro mexický knižní trh

Dějiny českých překladů španělsky psané literatury a španělských překladů české literatury je dnes poměrně široce zmapované téma¹. Menší pozornost je věnována studiu překladů české literatury do španělštiny publikovaných v zemích Hispánské Ameriky; doposud vznikly pouze dvě práce tohoto zaměření, které zpracovávají téma překladů

¹ Mezi nejnovější příspěvky patří práce následujících autorů: Hermida de Blas a Gonzalo de Jesús (2007), Uličný (2005), Uličný (2011), Cuenca (2013), Vavroušová (2016), Mračková Vavroušová (2019).

české literatury v Argentině (Nováková 2015) a Mexiku (Strnadová 2021). Výzkum autotek poukázal na odlišnosti v překladatelsko-nakladatelském kontextu české literatury mezi Španělskem a zkoumanými hispanoamerickými zeměmi. V této části se zabýváme relevantními faktory a okolnostmi souvisejícími s překladem a vydáváním české literatury v Mexiku, které byly reflektovány ve výzkumu Strnadové (2021): „dovoz překladu“, specifika překladu z menší do větší kultury a přímý vs nepřímý překlad.

1.1 „Dovoz překladu“

Mexiko je součástí velkého knižního trhu hispanofonních zemí, ve kterém vzniká a fluktuuje původní i překladová literatura ve španělském jazyce. Výzkum Strnadové (2021) i Novákové (2015) ukázal, že Španělsko hraje v produkci překladu pro země Hispánské Ameriky klíčovou roli; velké množství překladů české literatury bylo původně vydáno ve Španělsku, a do hispanofonních zemí následně distribuováno. Pro kontextualizaci množství překladové produkce české literatury srovnáme výsledky nejaktuálnějších výzkumů provedených ve Španělsku, Argentině a Mexiku: Vavroušová (2016: 91) uvádí, že mezi lety 1900 a 2015 bylo ve Španělsku vydáno na 265 děl české literatury, dle Novákové (2015: 78) v Argentině ve stejném časovém období vyšlo 48 titulů, výzkum Strnadové (2021: 53–56) mapuje 28 titulů vydaných v Mexiku do roku 2019.² Poměr původní překladové tvorby a dovozu překladů je v Mexiku téměř srovnatelný, zatímco v Argentině mírně převažuje původní překladová produkce nad dovozem překladu. Jelikož Argentina a Mexiko jsou země Hispánské Ameriky s nejvýznamnější knižní produkcí, lze předpokládat, že v dalších hispanofonních zemích bude míra dovozu překladů pravděpodobně vyšší.

Práce Strnadové (2021: 58–59) i Novákové (2015: 79) zaznamenávají nárůst vydaných překladů české literatury od 80. let, a to především díky dovozu překladů. Výzkum Vavroušové (2016: 93) ukázal, že ve Španělsku se česká literatura začala překládat a vydávat ve větší míře v 60. a 70. letech a 80. léta přinesla boom překladů. Paralela mezi závěry autotek přímo poukazuje na úlohu poloostrovního Španělska v distribuci překladů české literatury do Hispánské Ameriky, ačkoliv na míru dovozu a původní překladovou tvorbu mají vliv i jiné aspekty. Nejpočetnějšími překlady české literatury dovezenými do Mexika jsou romány Milana Kundery v převodu Fernanda de Valenzuela, které v Mexiku vyšly (a stále vychází) opakovaně v nakladatelství Seix Barral a Tusquets Editores México. V Argentině pak bilanci dovezených titulů snižovala aktivní překladatelská osobnost Helena Voldánová působící mnoho let na tamním literárním a překladatelském trhu, již se v Argentině podařilo vydat 19 z celkem 41 přeložených titulů české literatury (Nováková 2015: 69–71).

1.2 Překlad z malé kultury

Ač Hermans (1999: 1, překlad K. S.) velmi trefně uvádí, že „každý jazyk na světě je minoritní, protože žádný jazyk neužívá většina světové populace“, překlad české literatury

---

² Údaje obsahují všechny překlady, jak původní, tak z dovozu, avšak nebereme v potaz reedice překladů.

do španělštiny lze popsat jako převod z jazyka menší kultury do jazyka větší kultury; a to jak z hlediska počtu jeho uživatelů a potenciálních čtenářů, tak rozměru knižní produkce v daném jazyce. Domníváme se, že velikost kultury, ze které a do které se překládá, má přímý vliv na množství přeložených děl a na recepti překladové literatury v cizím prostředí. Výzkum Strnadové (2021), který mimo jiné aktualizuje přehledovou práci Uličného (2011), přináší srovnání mexicko-české a česko-mexické překladové produkce a ukazuje, že do roku 2019 bylo do češtiny přeloženo 83 titulů mexické literatury. Jak uvádíme výše, mexičtí čtenáři mají k dispozici 28 českých titulů ve španělských překladech. Z těchto dat vyplývá, že mexická literatura byla v českém překladu vydána třikrát více než česká literatura v Mexiku. Protože menší jazyk vytváří překladatelsky orientovanou kulturu, soudíme, že můžeme očekávat analogický výsledek při srovnání recepce dané literatury. Zajímavé závěry lze také vyzovovat na základě údajů o reedici či novém vydání a opakovaném překladu v obou zemích.

Korpus mexických překladů v práci Strnadové (2021) čítá celkem 41 knih včetně reedici. Některé překlady (většinou překlady z dovozu) tedy vyšly v Mexiku opakovaně, zatímco téměř všechny dílčí české překlady mexické literatury u nás vyšly doposud pouze jednou.³ Nicméně pozorujeme, že několik významných mexických děl bylo do češtiny přeloženo opakovaně, jiným překladatelem a s určitým časovým odstupem.⁴ Tento jev u mexických převodů českých titulů absentuje.

1.3 Nepřímý překlad

Větší množství českých překladů mexické literatury je dáno potenciálně vyšším počtem překladatelů, kteří jsou jazykově vybavení natolik, aby mohli překládat mexická díla do češtiny, zatímco v Mexiku mnoho překladatelů z češtiny nenajdeme. Je známo, že (nejen) literární překlad z menších či exotických kultur bývá nákladnější, a proto se může zdát ekonomicky výhodnější překládat a vydávat literaturu z větších jazyků (Vavroušová 2016: 55). S výše uvedeným souvisí i fakt, že se u překladu z menších jazyků setkáváme s pravděpodobnou vyšší četností překladů, které nevycházejí z originálu ale z cizojazyčné předlohy⁵, jak ve své práci uvádí např. Popovič (1975: 242) či Ringmar (2012: 143). Tzv. nepřímý překlad či překlad z druhé ruky bylo a stále je na poli translologie poněkud kontroverzní a zároveň málo probádané téma. Zatímco Popovič (1983: 230) považuje překlad z druhé ruky za substandardní, tj. překlad, který nedodržuje pravidla uměleckého překódování originálu, Ringmar (2012) zaujímá méně skeptický postoj a navrhuje se tímto fenoménem více zabývat.

Výzkum Novákové (2015) ukázal, že téměř jedna třetina překladů české literatury vydaných v Argentině (14 z celkových 48 titulů) byla přeložena nepřímo, zatímco u mexických překladů české literatury je nepřímý překlad překvapivě spíše ojedinělý; pouze pro překlad 4 knih z korpusu 28 titulů nebylo využito českého originálu jako před-

³ Jedinou výjimkou je soubor povídek *Llano en Llamas* (Juan Rulfo), který vyšel v překladu Václava Kajdoše poprvé v roce 1964, a podruhé v roce 1983 společně s překladem románu *Pedro Páramo*, který pořídil Eduard Hodoušek.

⁴ Jedná se o svatou knihu mayů *Popol Vuh*, drama *La verdad sospechsa* (Ruiz de Alarcón), román *Los de abajo* (Mariano Azuela) a drama *Cada noche muere Julieta* (Federico S. Inclán)

⁵ *Předlohu* chápeme dle pojetí Levého (1963: 50) jako text, ze kterého překladatel překládá, ať už se jedná o originál v původním jazyce, či o překlad.

lohy.⁶ Výsledky práce Novákové (2015) a Strnadové (2021) týkající se předlohy překladu nelze generalizovat, ale přeci jen nám umožňují předpokládat jistý trend překladu z české literatury i v dalších zemích Hispánské Ameriky.

2. Mexické překlady české literatury

Přestože se v následující části příspěvku zaměříme na výpovědi oslovených překladatelů a interpretaci překladatelsko-nakladatelského procesu, pro lepší orientaci v tématu uvádíme chronologicky seřazený seznam překladů české literatury, které byly vydány původně v Mexiku do roku 2019. Jedná se tedy o část výše zmíněného korpusu dvaceti osmi překladů představenou v práci Strnadové (2021: 53–56)⁷. V tabulce barevně odlišujeme překlady, ke kterým se vztahují svědectví oslovených překladatelů představených v následující části příspěvku.

Tabulka 1: Korpus překladů české literatury vydaných původně v Mexiku (vlastní šetření)

	Bibliografický údaj překladu	Překladatel	Předloha
1.	(Antologie textů) ČAPEK, Karel. 1942. <i>Tomas G. Masaryk</i> . México: Ediciones Minerva.	Luis Lladó	Neznámá
2.	KOSÍK, Karel. 1967. <i>Dialéctica de lo concreto: estudio sobre los problemas del hombre y el mundo</i> . México: Grijalbo.	Adolfo Sánchez Vázquez	Italský překlad českého originálu: <i>Dialektika konkrétního (Studie o problematice člověka a světa)</i> (1963)
3.	RICHTA, Radovan. 1971. <i>La civilización en la encrucijada: Implicaciones sociales y humanas de la revolución científicotécnica</i> . México: Siglo XXI Editores.	Fernando de Valenzuela	Originál: <i>Civilizace na rozcestí – společenské a lidské souvislosti vědeckotechnické revoluce</i> (1966)
4.	FIŠER, Ladislav, BUREŠ, Milan, FRÍČ, Jaromír a kol. 1973. <i>Carreras atléticas de fondo y medio fondo</i> . México: Pax México.	Karel Wendl	Originál: <i>Mílaři a vytrvalci</i> (1965)
5.	KOŽÍK, František. 1993/2006. <i>Comenio: Ángel de la paz</i> . México: Trillas.	Ludmila Holková	Originál: <i>Anděl míru</i> (1984)
6.	SEIFERT, Jaroslav. 2000. <i>Na vlnách TSF = En las ondas de la TSF</i> . México: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes.	Odile Cisneros	Originál: <i>Na vlnách TSF</i> (1925)

⁶ Příčinou je značné zastoupení překladů z pera Fernanda de Valenzuela, jenž se česky naučil během svých studií v Praze, a také překladů, které vznikly česko-španělskou či česko-mexickou spoluprací.
⁷ Na tomto místě chceme upozornit na literárně druhová a žánrová specifika původně mexických a dovezených překladů. Zatímco mezi dovezenými překlady významně dominuje beletrie a chybí zastoupení poetického či dramatického druhu, v představené tabulce mexických překladů pozorujeme významné zastoupení českého eseje a poezie, a menší počet děl literatury faktu, dramatu a beletrie.

	Bibliografický údaj překladu	Překladatel	Předloha
7.	BLATNÝ, Ivan. 2005. <i>Lejos en octubre</i> . Morelia: Secretaría de Cultura Michoacán. (rozšířená reedice 2016 v Luna Mía)	Alexandra Šapovalová	Výběr z antologie <i>Básně z rukopisů</i>
8.	(Antologie českých básníků) 2006. <i>Poetas checos del siglo XX</i> . Ciudad de México: Editorial Letras Vivas.	Juliana Benešová, Miguel Ángel Flores	Výběr z díla českých básníků 20. století
9.	HOLAN, Vladimír. 2007. <i>Encima de la muchacha dormida y otros poemas: antología</i> . Oaxaca: Consejo Nacional para la Cultura y las Artes, Calamus Editorial.	Běla Mrkosová, Miguel Ángel Flores	Výběr z básní Vladimíra Holana
10.	HAVEL, Václav. 2011. <i>La inauguración</i> . México: Ediciones TeatroSinParedes.	David Psalmon a Alena Pavelková	Originál: <i>Vernisáž</i> (1975)
11.	KOSÍK, Karel. 2012. <i>Reflexiones antediluvianas</i> . México: Editorial Itaca.	Fernando Valenzuela	Originál: <i>Předpotopní úvahy</i> (1997)
12.	SEDLÁČEK, Tomáš. 2014. <i>Economía del bien y del mal</i> . México: Fondo de Cultura Económica.	Adolfo García de la Sienna	Anglický překlad českého originálu: <i>Economie dobra a zla: Po stopách lidského tážení od Gilgameše po finanční krizi</i> (2009)
13.	RYŠAVÝ, Martin. 2018. <i>Siberia</i> . México: Elefanta Editorial.	Jorge Simón	Originál: <i>Cesty na Sibiř</i> (2011)

3. Překladatelská archeologie s pomocí překladatele

Práce Strnadové (2021) poukázala na význam kombinace výzkumných metod historografického studia překladů s cílem interpretovat překladatelsko-nakladatelský proces jejich vzniku. Vedle paratextuální analýzy, zaměřené především na studium peritextů knihy (předmluva, doslov, tiráž, poznámky, doprovodné texty na obálce či přebalu knihy atd.), a rešerše epitextů v elektronických databázích a knihovních katalozích, byla využita metoda rozhovoru. Pro ucelení informací o vzniku mexických překladů Strnadová (2021) vytvořila vlastní paratextuální materiál pomocí metody polostrukturovaného rozhovoru (a v jednom případě písemné korespondence) se soudobými překladateli děl získaného korpusu.⁸ Práce předkládá výpovědi celkem pěti překladatelů, mezi které patří: španělský překladatel Fernando de Valenzuela, známý jako dvorní překladatel románové tvorby Milana Kundery do španělštiny, překladatelé a pedagogové mexického původu Odile

⁸ Metodika, příprava, provedení a zpracování rozhovoru jsou popsány v rigorózní práci Strnadové (2021: 49–51).

Cisneros a Jorge Simón, a překladatelky a akademičky českého původu žijící v Mexiku Ludmila Holková a Alexandra Šapovalová.⁹

V následující kapitole dáme slovo samotným překladatelům, a prostřednictvím citací z rozhovoru či korespondence představíme panorama individuálních výpovědí k danému tématu.¹⁰ Zaměříme se na čtyři z našeho pohledu nejzajímavější oblasti našeho tématu, ke kterým se oslovení překladatelé vyjádřili, s cílem: 1) pochopit pohnutky k překladu díla a okolnosti jeho vzniku a vydání, 2) nahlédnout do spolupráce překladatele s nakladatelem a dalšími institucemi, 3) porozumět jazykové práci překladatele a 4) zhodnotit recepci české literatury v Mexiku.

3.1 Překlad jako umělecky-tvůrčí projekt překladatele či výsledek životních náhod

Při výzkumu mexických překladů české literatury nás zajímal proces geneze překladů představeného korpusu s cílem určit, kdo je iniciátorem překladu, jakou podobu měl překladatelsko-nakladatelský proces a proč daný překlad vyšel poprvé právě v Mexiku. U překladů výše zmíněného korpusu jsme se setkali se třemi možnostmi: 1) překladatel má osobní zájem dané dílo přeložit, 2) jiná osoba či entita motivuje překlad díla, někdy i pro jeho následné umělecké (např. divadelní) ztvárnění, a 3) překlad vzniká na zakázku nakladatele. Překvapivé pro nás bylo zjištění, že iniciace prvních dvou typů v případě překladů české literatury v Mexiku převažovala. S literárním překladem jako zakázkou od nakladatele jsme se setkali méně často, než jsme očekávali; potvrdil se tedy význam role překladatele jako iniciátora a manažera celého překladatelského projektu.

Na zakázku bylo přeloženo například dílo Radovana Richty (ed.) *Civilizace na rozcestí*, které převedl Fernando de Valenzuela, tehdy mladý student filozofie Univerzity Karlovy, jehož oslovil přímo editor, zřejmě díky překladatelovu akademickému zaměření a znalosti výchozího i cílového jazyka:

Richta mě přivítal ve své pracovně, nabídl mi kávu a sdělil mi, že mám naprostou volnost, ať překládám podle chuti, bez nutné konzultace, oprav či cenzury. S poděkováním jsem spolupráci přijal, mimo jiné pro štědrou odměnu, a naplno se pustil do díla. (Valenzuela in Strnadová 2021: 147, překlad K. S.)

Také Ludmila Holková, česká překladatelka a pedagožka žijící v Mexiku velkou část svého života, přeložila dílo Františka Kožíka *Anděl míru* na návrh mexického nakladatelství Trillas, které Holkovou znalo z předchozí spolupráce a oslovilo ji jako vhodnou překladatelku českého originálu do španělštiny:

Žiji v Mexiku 50 let a první dvě knihy, které jsem tam napsala, jsou *Química Analítica Cualitativa* a *Química Analítica cuantitativa*. Obě knihy jsem docela dobře vydala v nakladatelství Trillas, které se zaměřuje na pedagogickou a výchovnou literaturu různého typu.

⁹ Podrobnější informace o životě a díle (nejen) těchto překladatelů lze nalézt v kapitole *Popis korpusu překladů vyhotovených a/či vydaných v Mexiku* v rigorózní práci Strnadové (2021: 63–97).

¹⁰ Transkripce kompletních rozhovorů a korespondence jsou se souhlasem dotazovaných překladatelů publikované v přílohách rigorózní práce (Strnadová 2021: 141–162).

No a nějaký redaktor se setkal s Kožíkovou knihou o Komenském, tak mi z nakladatelství zavolali a zeptali se, jestli bych tu knihu chtěla přeložit, na což jsem velmi ráda kladně odpověděla. [...] Překlad *Comenio* je zásluha Kožíka, protože napsal dobré dílo, a redaktora Trillasu, který to dílo pochopil, rozhodl se ho vydat a oslovil mě jako vhodnou překladatelku. (Holková in Strnadová 2021: 156)

Nemálo překladů našeho korpusu vzniklo jako umělecky-tvůrčí projekt překladatele, který text vybral, přeložil dle vlastní vůle a sám se zasadil o vyhledání nakladatelství a případně i o získání finanční podpory na vydání překladu. Setkali jsme se i s překladem, který nebyl původně určený k vydání, jelikož překladatelé česká díla převáděli do španělštiny pro potěšení, či se záměrem sdílet dílo se svými kolegy, přáteli či rodinou v jejich jazyce. Odile Cisneros, překladatelka poezie Ivana Blatného, na toto téma uvedla následující:

Myšlenka na překlad knihy je má. Když jsem se přestěhovala z Prahy do New Yorku, chtěla jsem sdílet tuto poezii s přáteli, kteří si dílo nemohli přečíst v češtině, a tak jsem verše začala překládat pro potěšení. (Cisneros in Strnadová 2021: 150, překlad K. S.)

Cisneros také uvedla, že během překladu využívala pomoci českého přítele a také rad významných překladatelů působících na univerzitě University of New York, kteří ji jako akademičtí mentoři a znalci avantgardy podnítili k překladu Seifertovy poezie.

Velmi zajímavý je příběh překladu rozsáhlého románu *Cesty na Sibiř* od Martina Ryšavého, který do španělštiny převedl překladatel mexického původu Jorge Simón. Překlad vznikl v průběhu několika let původně bez publikačního záměru a shodou náhod a okolností byl za podpory Ministerstva kultury ČR vydán v menším nezávislém mexickém nakladatelství Elefanta Editorial:

Do Česka jsem přijel v roce 2008, rok poté kniha vyhrála ocenění (*Magnesia litera*, pozn. K. S.) a jedna moje přítelkyně, překladatelka ze švédštiny, mi ji doporučila. Tehdy jsem knihu četl stěží, protože jsem češtinu ještě tolik neovládal. Knihu jsem si ale koupil, přečetl a rozhodl jsem se, že ji budu překládat pro radost. Začal jsem velmi zvolna, bez časového tlaku, a když jsem přeložil prvních dvě stě stran, řekl jsem si, že by překlad možná mohl někoho zajímat. Začal jsem se tedy poohlížet po nějakém nakladatelství, nejdříve ve Španělsku, ale bylo to marné. A nakonec jsem díky mému příteli z města México našel mexického nakladatele, kterému se můj projekt zalíbil. (Simón in Strnadová 2021: 142–143, překlad K. S.)

I Simón během práce na překladu využíval jazykové pomoci a rad českých překladatelů a hispanistů (např. Anežky Charvátové, Michala Brabce), již mu pomáhali porozumět významu některých archaismů a specifických cizích slov v českém textu. Překladatel se dokonce obrátil i na samotného autora románu:

Sešel jsem se s autorem knihy (Martin Ryšavý, pozn. K. S.), který mi osvětlil koncept románu a význam tématu a vysvětlil, proč se v knize objevují výrazy z ruštiny, a dokonce i z domorodých jazyků Sibiře. (Simón in Strnadová 2021: 143, překlad K. S.)

Domníváme se, že díky proaktivnímu přístupu překladatele, který se sám stane iniciátorem překladu, lze očekávat kvalitně odvedenou práci, jelikož na prvním místě stojí umělecky-tvůrčí zájem. Substandardní překlad, který dle Popoviče (1975: 241) může vzniknout mimo jiné, když subjektivně-ekonomický zájem překladatele převáží nad uměleckou kvalitou díla, bychom mezi překlady z iniciace překladatele jistě nenalezli.

3.2 Význam malých nakladatelství, podpora kulturních institucí a vztah překladatele s nakladatelem

Významnou roli ve vydávání překladové literatury hrají nově vznikající, především státní instituce, které v Mexiku dlouhodobě podporují publikaci a šíření domácí i zahraniční literatury, a stimulují tak tamní knižní trh. Jednou z mexických institucí, která finančně podpořila vydání několika překladů české poezie, je Národní rada pro kulturu a umění (CONACULTA), která se později stala přidruženou institucí Ministerstva kultury. Za podpory zmíněné instituce v Mexiku vyšla tato česká díla: Blatného poezie v překladu Šapovalové, Seifertovo dílo *Na vlnách TSF* ve španělském převodu Cisneros a výbor Holanovy poezie v překladatelském tandemu Běly Mrkosové a Miguela Ángela Florese. Vydání mexických překladů podpořilo i Ministerstvo kultury ČR, a to konkrétně dvakrát; v roce 2012 překlad Kosíkova eseje *Reflexiones antediluvianas* z pera Fernanda de Valenzuela a v roce 2017 Ryšavého román *Siberia* v překladu Jorge Simóna.

Výzkum Strnadové (2021) potvrdil, že překlady české literatury v Mexiku často vydávají menší nezávislá nakladatelství, na rozdíl od překladů z dovozu, které jsou do Mexika často distribuovány velkými nakladatelstvími. Uribe (2020), majitel a editor mexického nezávislého nakladatelství Ediciones Era, uvádí, že ačkoliv je mexický knižní trh do značné míry stimulován státem a velkými zahraničními nakladatelstvími, která v Mexiku zakládají pobočky a překladovou literaturu spíše dovážejí, menší nezávislá nakladatelství začínají nabývat na významu.

Oslovení překladatelé v rozhovoru hodnotili spolupráci s nakladateli velmi různě. Cisneros, Šapovalová i Holková spolupracovaly s nakladateli, se kterými se osobně znaly, a tak bylo vydání díla příjemnou a úspěšnou spoluprací. Šapovalová uvedla, že o vydání překladu poezie Ivana Blatného se zasloužili přátelé, již se přímo podíleli na přípravě vydání knihy:

Já jsem mé verše přečetla Jorgemu (Jorge Bustamante García, mexický básník, jenž má malé nakladatelství Luna mía, ve kterém sbírka vyšla, pozn. K. S.) a Neftalímu. Neftalí Kolja je náš blízký přítel a také místní básník. No a oni mi řekli, že se jim to líbí a že by se to mělo vytisknout. [...] Jorge mi napsal prolog a Neftalí byl editor. A protože jsem pracovala na univerzitě, všichni ředitelé ze Secretaría de Cultura byli prostě mí známí a přátelé. Já jsem se o to vydání vůbec nezasloužila, na tom zapracovali Jorge a Neftalí. (Šapovalová in Strnadová 2021: 154)

Velmi cenný komentář o nakladatelských praktikách v socialistickém Československu a o překladu, který byl původně vydán v Mexiku a ve Španělsku dle Strnadové (2021: 55) překvapivě nikdy nevyšel, poskytl Fernando de Valenzuela:

Vydání překladu *La civilización en la encrucijada* bylo součástí velkého projektu, který se snažil nabídnout režimu perspektivu budoucnosti opřenu o zázračné výdobytky vědecko-technické revoluce, jež by umožnila vyhnout se strukturálním změnám, po kterých tehdy volali zastánci Pražského jara. [...] Záměrem bylo dílo šířit za hranice země; o to se zasloužilo státní nakladatelství Dilia, které mělo k dispozici veškeré prostředky pro export překladu. Nakladatelství Dilia se také zasadilo o překlad díla do několika jazyků a domnívám se, že distribuci překladů na zahraničním trhu dokonce finančně podpořilo. [...] Několik měsíců poté jsem dostal jediný výtisk nádherné edice, kterou Dilia vydala v Praze, a víc už jsem neslyšel o Richtovi, nakladatelství Dilia ani o tom, že by byl překlad vydán v Mexiku, Španělsku nebo jinde v Latinské Americe. (Valenzuela in Strnadová 2021: 147, překlad K. S.)

Fernando de Valenzuela také zmínil, že se často setkal s neuspokojivou spoluprací se španělským nakladatelem při přípravě překladů Kunderových románů, kvůli které se společně s Kunderou rozhodl změnit nakladatelství pro budoucí vydání, což reflektuje i korpus překladů v práci Strnadové (2021: 53–56).¹¹ Simón v rozhovoru sdílel podobnou, nepříliš pozitivní zkušenost s mexickým nakladatelem a velmi negativně hodnotil zásahy do konečného textu, které byly provedeny bez překladatelova vědomí:

Vztah s nakladatelem byl velmi špatný. Došlo k několika nedorozuměním, i co se finanční stránky týče. Jakmile jsem rukopis odevzdal, komunikace úplně ustala, a já jsem se dozvěděl o vydání překladu, když mi přišel do Prahy první výtisk. A až tehdy jsem zjistil, že v překladu provedli mnoho změn, aniž se mnou cokoliv konzultovali. (Simón in Strnadová 2021: 144–145, překlad K. S.)

Praktiky některých nakladatelů, kteří nehledí na potřebu a význam spolupráce s překladatelem, jenž by dle našeho názoru měl mít konečné autorské slovo ve výsledné podobě uměleckého textu, shrnuje Fernando de Valenzuela:

Život překladatele je vskutku těžký. Člověk nejenom neví, kdo to nakonec vydá, ani jak ani kde, ale může se nakonec stát, že tam někdo (říká se tomu *corrector de estilo*) učiní v textu tolik patálií, že člověk neví, co má dělat. (Valenzuela in Strnadová 2021: 149, zvýraznění K. S.)

3.3 Původ překladatele a jazyk překladu

Oslovení překladatelé jsou španělského, mexického a českého původu; všichni tedy překládali z či do svého mateřského jazyka. Jak je dobře známo, španělština, tj. cílový jazyk překladů, je oficiální jazyk v mnoha zemích, a napříč hispanofonními regiony lze identifikovat několik variant španělštiny. Domníváme se, že z důvodu různého původu

---

¹¹ Můžeme například uvést, že španělské nakladatelství Seix Barral s pobočkou v Mexiku vydalo překlady Fernanda de Valenzuela v roce 1984 (*Žert*), 1987 (*Knihla smíchu a zapomnění*) a 1992 (*Život je jinde*), podle slov překladatele, s editorskými úpravami, o kterých nevěděl. Tytéž překlady, ovšem už v původní podobě bez dodatečných editorských úprav, pak vydalo nakladatelství Tusquets Editores México v roce 2015, 2013 a 2014 a 2016.

překladatelů, a tedy i varianty překladatelova idiolektu, mohou být mexické překlady jazykově značně různorodé.

Jazyk překladů Fernanda de Valenzuela bychom mohli charakterizovat jako evropskou španělštinu, která může být ovlivněna několikaletým pobytem v Argentině. Očekáváme, že v překladech mexických překladatelů Odile Cisneros a Jorge Simóna se promítá mateřský jazyk, tedy mexická varianta španělštiny. České překladatelky převáděly text ze svého mateřského do cizího jazyka, což bývá u literárních překladů méně častým jevem. Jelikož Ludmila Holková a Alexandra Šapovalová žijí dlouhodobě v Mexiku mnoho let, lze předpokládat, že překládají do osvojené mexické varianty; zároveň nelze vyloučit vliv mateřského jazyka na výslednou podobu překladu.

Práce Strnadové (2021) ukázala, že nejvíce překladů české literatury vydané v Mexiku pochází z pera Fernanda de Valenzuela; díky aktivní práci překladatele mají mexičtí čtenáři k dispozici celkem sedm Kunderových románů, které vyšly původně ve Španělsku, i v opakovaných vydáních. Dále vyšly v Mexiku v překladu téhož překladatele dva české eseje: již zmíněné souborné dílo *Civilizace na rozcestí* (1966) a esej Karla Kosíka *Předtopní úvahy* (1997). Ve všech případech byl překlad vydán v Mexiku nebo distribuován ze Španělska bez úprav, či s redaktorskou úpravou, která se ale netýkala adaptace díla na mexickou španělštinu.

Někteří překladatelé v rozhovoru uvedli, že „evropská“ varianta španělštiny nemusí být pro mexické čtenáře čtivá a plně srozumitelná. To nás přivádí na myšlenku, že překlady z dovozu a překlady pořízené španělským překladatelem, které byly do Mexika distribuovány bez jazykových úprav bez ohledu na variantu španělštiny, možná nejsou mexickými čtenáři přijaty tak dobře, jako texty, které k nim hovoří jejich jazykem vlastním. Ludmila Holková v rozhovoru potvrdila možný vliv varianty překladu na četbu a recepci české překladové literatury v Mexiku:

Rozhodně je mi přijatelnější verze mexické španělštiny, která se mi zdá jasnější než verze španělská. Zrovna teď čtu Čechova ve španělské verzi a musím říct, že se mi to moc nelíbí, že bych to psala jinak. Mám dojem, že už dominují mexickou verzi španělštiny, a když čtu překlady ze Španělska, potřebovala bych vysvětlení některých slov, třeba i komentář k syntaxi a tak dále. Rozhodně mám dojem, že mexická verze španělštiny je srozumitelnější a daleko víc se mi líbí. (Holková in Strnadová 2021: 158)

Holková uvedla, že na podnět mexické nakladatelky, jež se zajímala o dílo Jana Nerudy, přemýšlela o překladu *Povídek Malostranských* (1878) do mexické španělštiny:

Nevim, jaký by měl překlad Nerudy do mexické verze španělštiny efekt, jestli by to bylo lepší nebo pochopitelnější...to by bylo zajímavé. Ale tady bychom bojovali s tím, že vám řeknou, když už to ve španělštině vyšlo, proč to máme překládat do mexické verze španělštiny. Tak jsem tu myšlenku opustila. (Holková in Strnadová 2021: 158)

Pro potvrzení jazykové odlišnosti zmíněných překladů by bylo nutné provést komparativní analýzu s cílem určit použitou varietu španělštiny, ale už nyní lze na základě národnostní rozmanitosti překladatelů očekávat, že jazyk překladu bude odlišný a specifický u každého z nich. A proto i míra jazykové a stylistické „čtivosti“ překladu z pohledu

mexického čtenáře může být různá a pravděpodobně ovlivní konkrétní recepci překladového díla v myslí čtenáře. Můžeme předpokládat, že v tomto ohledu mají jistou výhodu především převody překladatelů mexického původu.

3.4 Receptce české literatury v Mexiku

Interpretovat recepci české literatury v Mexiku není snadný úkol; na základě vlastního výzkumu můžeme význam české literatury v Mexiku hodnotit podle zaznamenaných výpovědí překladatelů a neformálních diskuzí se studenty mexických univerzit. Oslovení se shodovali v názoru, že česká literatura není v Mexiku příliš známá, pravděpodobně z důvodu obecně malého čtenářského zájmu mimo univerzitní prostředí. Ačkoliv se gramotnost v Mexiku od konce minulého století výrazně zvýšila (ProChile 2020: 4), úroveň vzdělání velké části obyvatel není na takové úrovni, aby vzrostl počet potenciálních čtenářů umělecké literatury, natož české literatury v překladu. Holková k souvislosti mezi mírou vzdělání a čtenářským zájmem uvedla:

[...] to také říkal Miguel León-Portilla (renomovaný znalec nahualské literatury, pozn. K. S.), Mexiko má hodně knih, ale Mexičané čtou málo. Je tady kruh lidí, kteří čtou, jsou vzdělaní, ale pořád to není v takové míře jako u nás. (Holková in Strnadová 2021: 159)

Výzkum Strnadové (2021) ukázal, že někteří čeští autoři (Milan Kundera, Karel Čapek, Václav Havel, Karel Kosík) byli v Mexiku přeloženi hned několikrát, což demonstruje, o jaký druh, žánr a téma české literatury je v Mexiku čtenářský či vydavatelský zájem. Dle výpovědí překladatelů se znalost české literatury u (univerzitně vzdělaných) mexických čtenářů omezuje na několik nejvýznamnějších autorů. Šapovalová na otázku receptce české literatury v Mexiku odpověděla:

Naši kamarádi (spisovatelé, nakladatelé, překladatelé, pozn. K. S.) samozřejmě znají českou literaturu. Znají Kunderu, Hrabala, Kohouta. Hrabala všichni milují, hlavně *Příliš Hlučnou samotu*. [...] Ale víte, že v Mexiku se obecně čte málo i místní tvorba, a poezie už vůbec ne. Málo kdo si koupí poezii, že? (Šapovalová in Strnadová 2021: 156)

Ani pro aktivní překladatelku Ludmilu Holkovou, jež má možnost literární dění v Mexiku sledovat z první ruky a která sleduje nakladatelskou situaci i u nás, nebylo snadné zhodnotit recepci české literatury v Mexiku:

Jak je česká literatura tady přijata? Nevím, popravdě. Musím přiznat, že nemám dobrý přehled, abych odpověděla dobře na tuto otázku. [...] Pozoruji, že se do Mexika dostává hodně literatury z jiných zemí v překladu ve španělské verzi. Jsou to přivezené knihy ze Španělska, vydal se tady třeba Hrabal, Kundera, tyto autory tady hodně lidí zná. Ale nevím nic dalšího o různých vydáních, také jsem tyto verze nečetla, protože knihy znám v originálu. (Holková in Strnadová 2021: 158–159)

Lze proto předpokládat, že dílo českých autorů ve španělském překladu je v Mexiku výběrová literatura úzké skupiny čtenářů, což také souvisí se žánrem a tématem

přeložených děl a otázkou potenciálního čtenáře konkrétního překladu. Sami překladatelé si uvědomují, že jejich překlad cílí na vymezenou skupinu čtenářů. Simón k překladu *Cesty na Sibiř* podotkl následující:

Je to náročný text plný filozofie, náboženství a politiky, čtenář potřebuje mít jistý kulturní přehled, aby knize porozuměl. Ruská kultura je pro mexického čtenáře velmi vzdálená, myslím, že i pro Čechy je Sibiř neznámé místo. Kniha proto míří spíše na vzdělaného a zvědavého čtenáře, který se zajímá o podobnosti mezi kulturami. Přínos knihy podle mě tkví v zobrazení paralely mezi kontextem domorodých národů ze Sibiře a situací původních obyvatel Mexika. (Simón in Strnadová 2021: 144–145, překlad K. S.)

Můžeme ale potvrdit, že některé překlady české literatury dosáhly v Mexiku i jinde jisté prestiže, vyšly v Mexiku opakovaně a jsou využívány i k mimoliterárním účelům. Příkladem je překlad Kožíkova díla o J. A. Komenském *Anděl míru* z pera Ludmily Holkové. Překladatelka v rozhovoru uvedla, že dílo Komenského je v zemích Latinské Ameriky poměrně známé a že například v Kolumbii je její překlad často využíván jako studijní materiál pro univerzitní studenty pedagogiky.

Závěr

Představený výzkum českých překladů v Mexiku potvrdil význam studia literárního překladu jako uměleckého procesu a produktu s ohledem na společenský a kulturní kontext, ve kterém překlad vzniká. Naším cílem bylo zdůraznit vztah literárního překladatele k překladovému dílu a roli překladatele v celém procesu vzniku překladu až po jeho vydání.

Příspěvek nastínil specifika produkce překladů české literatury v Mexiku a upozornil na rozdílné okolnosti překladové produkce ve Španělsku a v zemích Hispánské Ameriky. Pro zarámování studovaného tématu jsme představili korpus třinácti překladů české literatury vydaných původně v Mexiku. Stěžejní částí příspěvku tvoří výpovědi pěti soudobých překladatelů českých děl publikovaných v Mexiku: Fernando de Valenzuela, Ludmila Holková, Odile Cisneros, Jorge Simón a Alexandra Šapovalová. Uvedli jsme výroky překladatelů, na jejichž základě jsme se snažili interpretovat překladatelský proces v širším kontextu týkající se jazykové práce překladatele, spolupráce s nakladatelem a dalšími subjekty a recepce české literatury v Mexiku. Dále jsme poukázali na význam kombinace výzkumných metod studia dějin literárního překladu. Metoda rozhovoru se ukázala být užitečným nástrojem historiografického výzkumu, který obohacuje výsledky získané studiem samotných překladů či metodou paratextuální analýzy, a snad nevyznamnější zdroj informací pro popis geneze jednotlivých překladů.

Vydávání překladů v Mexiku je do jisté míry ovlivněno dovozem překladu, významnou roli ale také hrají mexičtí, čeští a španělští překladatelé, kteří se překladatelskou prací aktivně snaží sdílet českou literaturu se čtenáři v Mexiku. Podpora nezávislých nakladatelství a státních či jiných institucí svědčí o literárně-kulturnímu zájmu dalších aktérů překladatelsko-nakladatelského procesu. Na základě rozhovorů s oslovenými překladateli, vlastního výzkumu a studia literárně-nakladatelské situace mexického knižního

trhu usuzujeme, že o českou literaturu se v Mexiku zajímá užší specifická skupina zájemců, především z řad akademiků a univerzitních studentů. Přestože počet mexických či v Mexiku vydaných překladů české literatury není příliš vysoký, je fascinující pozorovat, s jakým zájmem a úsilím se překladatelé kulturně-osvětovou činností, tj. překladem, zasazují o šíření české literatury v Mexiku. Je zřejmé, že mnozí z nich překlad nechápu pouze jako svou profesi, nýbrž jako umění, záslužnou kulturní práci a poslání, které staví mosty a propojuje dva kulturně odlišné světy.

BIBLIOGRAFIE

- Cuenca Drouhard, Miguel José (2013) *Influencia del polisistema cultural español en la traducción de la literatura checa durante la segunda mitad del siglo XX*, Praha: Univerzita Karlova.
- Hermans, Theo (1999) *Translation in system: descriptive and systemic approaches explained*, Manchester: St. Jerome Publishing.
- Hermida de Blas, Alejandro, Gonzalo de Jesús, Patricia (2007) 'The Translation of Czech and Slovak Literature in Spain', in Beata Elzbieta Cieszyńska (ed.), *Iberian and Slavonic Cultures: Contact and Comparison*, Lisabon: CompaRes, 185–204.
- Levý, Jiří (2012) *Umění překladu*, Praha: Apostrof.
- Mračková Vavroušová, Petra (2019) *Las aventuras de la literatura checa en España. Traducciones indirectas y el papel mediador del alemán, censura y material paratextual*, Madrid: OMMPRESS.
- Nováková, Magdaléna (2015) *Překlady české literatury v Argentině ve 20. století*, Praha: Univerzita Karlova.
- Popovič, Anton (1975) *Teória umeleckého prekladu: aspekty textu a literárnej metakomunikácie*, Bratislava: Tatran.
- Popovič, Anton (et al.) (1983) *Originál/preklad: interpretačná terminológia*, Bratislava: Tatran.
- ProChile (Oficina Comercial de Chile en Guadalajara), GG Gestoría en Comercio Exterior (2020): *Estudio Sector Editorial en México*: <https://www.prochile.gob.cl/documento-biblioteca/estudio-sector-editorial-en-mexico/> (access: 10. 3. 2021).
- Ringmar, Martin (2012) 'Relay translation', in Yves Gambier, Luc van Doorslaer (eds.), *Handbook of Translation Studies*, Amsterdam: John Benjamins.
- Rubáš, Stanislav (ed.) (2012) *Slovo za slovem: s překladateli o překládání*, Praha: Academia.
- Strnadová, Karolína (2021) *Překlady české literatury v Mexiku s přihlédnutím k českým překladům mexické literatury*, Praha: Univerzita Karlova.
- Uličný, Miloslav (2005) *Historia de las traducciones checas de literaturas de España e Hispanoamérica*, Praha: Karolinum.
- Uličný, Miloslav (2011) 'Literatura mexicana en las traducciones checas', in Josef Opatrný (ed.), *Las relaciones checo-mexicanas*, Praha: Karolinum, 201–222.
- Uribe, Marcelo, Quijas, Guillermo, Rabasa, Diego (2020) 'Las editoriales independientes en México necesitamos de nuestros lectores', *The Washington Post*: <https://www.washingtonpost.com/es/post-opinion/2020/05/27/las-editoriales-independientes-en-mexico-necesitamos-de-nuestros-lectores/> (access: 2. 2. 2021).
- Vavroušová, Petra (2016) *Recepción de la literatura checa en España considerando el papel mediador del alemán*, Praha: Univerzita Karlova.

RESUMEN

La génesis de las traducciones de la literatura checa al español publicadas en México, igual que en otros países latinoamericanos, se asocia a ciertas particularidades, comparando con las traducciones publicadas en España. Los temas investigados y tratados en este artículo respecto a la publicación de la literatura checa en México son: “importación” de las traducciones, traducción desde una cultura menor hacia una cultura mayor y traducción indirecta. Aunque la literatura checa accesible en las traducciones en México no abunda tanto como la literatura mexicana publicada en Chequia, el número de traducciones mexicanas, o sea las traducciones producidas o/y publicadas en México, no es insignificante. Basándonos en el testimonio de los traductores entrevistados mediante el método interview, podemos afirmar que ciertas traducciones mexicanas de la literatura checa se producen a la demanda de la editorial, otras como proyectos creativos de los traductores, y algunas promovidas por el impulso de determinadas personas o entidades. El papel de las casas editoriales independientes ha aumentado en los últimos años y varias traducciones han sido subvencionadas por las instituciones estatales mexicanas o el Ministerio de Cultura de la República Checa. Hemos propuesto examinar la variedad lingüística del texto traducido usada por el traductor, ya que esta pueda influir en el éxito de la recepción de la literatura checa por el lector mexicano. Partiendo de los comentarios de los traductores, hemos llegado a la conclusión de que la literatura checa publicada en traducciones en México es leída por un grupo menor y específico de lectores, al cual pertenecen sobre todo los académicos, estudiantes universitarios y lectores interesados en el tema o la literatura checa.

PhDr. Mgr. Karolína Strnadová

Ústav translatologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

karoli.strna@gmail.com